

להעז להביש באל האתמה: שיחה עם קרול גיליגן

א. לקראת שיחה 4 ב. משפט ואתמה: שיחה על פרדיגמה חדשה של יחסים

א. לקראת שיחה

מאז פורסם ספרה הראשון, בקול שונה: התיאוריה הפסיכולוגית והתפתחות האשה,¹ בתחילת שנות השמונים של המאה הקודמת, נעשתה קרול גיליגן לנשיצתה הבולטת ביותר של הזרם הפמיניסטי הידוע כ"פמיניזם של הבליים" או "פמיניזם הרבנות". השפעת הספר ניכרת וניכרת עדיין בתחומי מחקר רבים,² ככללם פסיכולוגיה, חינוך, פילוסופיה ומדעי החברה, אבל דומה שהשפעתה של גיליגן רבה במיוחד באקדמיה המשפטית.

בספרה בקול שונה הראתה קרול גיליגן כיצד מחקרים פסיכולוגיים על-אודות התפתחות הרגשות המוסרית של האשה הבוסתו על ראינות שגוערבו עם ילדים ועם גברים בלבד, וכיצד העובדה שנושים לא התאימו לאופן התפתחות ה"גבריי" הביאה את הפסיכולוגיה המערבית לכלל מסקנה כי התפתחותן המוסרית של נשים לקיחה:

"הפעל בין החוויה הנשית לבין תיאור התפתחות האנושית, כפי שתואר מופיע בספרות הפסיכולוגיה, נתפס בדרך כלל כעדות לבעיה בהתפתחות האשה אך במקום זאת ייתכן דווקא שאי התאמתה של האשה לדגם התאורטי הקיים של התמיהה האנושית מצביע על בעיה בייצוג, על מגבלה תיאורטית בהשקפה על המציאות האנושית ועל השמטת כמה אמיתות אודות החיים."³

גיליגן מדגישה כי השוני בין החוויה ה"נשית" לבין החוויה ה"גבריי" מקורו בתרבות, והוא נוצר בתהליכים מורכבים של הכניה הרבנית.⁴ עם זאת היא מוציאה כי התבליים אמיתיים: נשים ניתנות בראייה הקשרית השמה דגש במערכות יחסים וכדאגה לזולת,

דווקא למושפטים, בית-הספר למושפטים, המכללה למינהל, מאמר זה מוכסס על שתי שיחות שניכרו עם פרופסור קרול גיליגן, ב-4.12.2003 וב-4.12.2004, בבית-הספר למושפטים באוניברסיטת ניו-יורק. כל הערות-השוליים וההפניות למקורות הן שלי. חודת לנמרוד אבידן, לאונה בן-זפתלי, לאילי גרוס, ליליה שזופלר וליזבי תיווש.
1 תרגום לעברית של הספר פורסם כעבור למעלה מעשור: קי' גיליגן בקול שונה: התיאוריה הפסיכולוגית והתפתחות האשה (תרגום: נ' בן-חיים, 1996). (להלן: בקול שונה).

2 בשנת 1996 בחר בה השבועון "טיים" לאחת מצעירים וחמישים האמריקאים המשפיעים ביותר. "The Power of Ideas: Who are the 25 Most Influential Americans?", 17.6.1996 (vol. 147, No. 25) 66

3 גיליגן, לעיל הערה 1, בע' 9.

4 שם, בע' 9-10.

סיפור הארבעה בין גבר לאשה כסיפור טריגי, כדי להמגבר על הנתק שהתפתר אצליליות כופה על הגברים ונעל הנשים בין מה שהם לבין הציפיות והתובנותיהם מהם, היא טוענת כי יש לדחות את הסיפור הטריגי על הארבעה, ולאמץ תחמין גישה חדשה לארבעה, גישה שבמרכזה העונג, ולא השתדלנות.

גיליגן סבורה שהתנחלות המוצא של הפסיכולוגיה, כי התרה מלאה של חסרין ארפוס היא המפתח להתפתחות פסיכולוגיה "גריאה", היא שורש כל הצי. המתחם פול-אודות ארפוס והצמדת חסרין ארפוס בלב התיאוריה הפסיכולוגיה הם בעצם בחירה בפסיכואנליזה. סיפורו של ארפוס הוא סיפורו של הפסיכואנליזה, ורק הפיכתו ממנו תאפשר שוויץ אמיתי בין גברים ונשים. יש להחליף את המתחם של ארפוס כפירוש שדרכה אנו חיים את חי הארבעה ומבינים אותם, טוענת גיליגן, במיתוס אחר, מיתוס שמספר סיפור ארבעה אפשי, סיפור שאינו טריגי.

גיליגן מציעה לראות במיתוס על-אודות ארבעה של קופרדון ופסיקה, המופיע כסיפור בתוך-סיפור ברומן מטמורפוזות (או המור ההרבי) מאת אפיליאוס,⁹ תחליף תחליף שמספר על ארבעה שוויונית בין גבר ואשה, ארבעה שאינה מושגת במחירי שפירדה של האשה ואובדן קולו במערכת החסימה, ארבעה שפירחה הוא עונג.

פסיקה היא בתו הצעירה והחפה ביותר של המלך, כה יפה היא, עד שכולם מבוגים אותה ויונים החישה. מכיוון שכולם מוגדים לה ומטריצים את יופיה, היא מוגישה בודדה, משום שאיש אינו רואה אותה כפי שהיא. כולם מתחייבים אליה כאל אלת האהבה, ולא כאל אשה בשר-דום. מוסרד מדבארה של בנו, אריה המלך מחליט להזוין באורקל של אפולו, והוא אמר לו שפסיקה נדרונה לגישה-לוונה למפלצת פראיה ואבדורה. על האב לקחת עמו את פסיקה אל פסגת ההר, מצווה האורקל, ולהניחיה שם לגורלה. כאשר היא רואה את תוריה מתרפחים ומתאבלים על גורלה, פסיקה אומרת להם שהיה עליהם לכפות כאשר כולם קראו לה יונים החישה" וסגרו לה כסאיו וחתה כבר מותה, היא צועדת בראש התולוכה אל מדרג המלך שהפסגת ההר, ושם היא מושארת לבדה, ממתנה למפלצת.

גונו, והוצעת על כך שמקשישה צומדים בשמנומנום אחרי שכולם פנו לסגור ליונים החישה", מצווה על בנו קופרדון רואה את פסיקה בכך שיוצא אותה להתאהב בגבר ומפלצתי ביותר. אולם כאשר קופרדון רואה את פסיקה, הוא עצמו מתאהב בה, הוא מוזמן את הריה שתשיא את פסיקה ממדף המלך אל מרשת-פירותים. התעוררותה המינית של פסיקה מסיפורת כמתעוררות הטבע להיים, ומכוחה פסיקה מגילה, לראשונה בחייה, את העונג הטמון בגופה וביחסייה עם קופרדון, בן-זוגה האלמוני שמבקר אותה בלילות. מכיוון שקופרדון מאיים עליה שינאש אותה אם תנסה לראותו או לספר על אהבתם לאחרים, היא נאלצת להתגונן בקולו.

אלא שפסיקה בישיבת מורכאת ומתחילה להתגעגע לאחוזותיה. כאשר מביא אותו קופרדון לביקור, הן מקנאות במלה הטובה, אולם הן מוכרות לה את נביאת האורקל

9 אפיליאוס המור החיה (הרובוס: א. תורשי, 2001) (להלן: המור החיה); האגדה על קופרדון והקרוי גם אמור), בהרובוס של יורם ברובובסקי, מצורפת לא גויסן על ההתפתחות הנפשית של היסוד הוויגי קרוי ארס (1981), אל הארבעה הוויגי קרוי ארס, ולקיימים מתייחסים אליו כאל קופרדון תנע, שבתי והיה לגבר, ארס, at p. 160. Gilligan, *ibid*.

בעור שראיית-העולם היגברית" מאופיינת בהיפרדות מן הזולת ובהזקק העצמי. הבנה חברתית, טוענת גיליגן, אינה פיקציה, וניתן לסבור כי התבוללים בין המינים הינם אמיתיים מבלי ליפול למלכודת המתחננות, שלפיה יש משתו במיתוס היגשתי" שמבטל אותה מן היגבר".

לאחר פרסום בקול שונה, המשיכה גיליגן לעסוק בפסיכולוגיה התפתחותית, ויקמה פרויקטים שונים העוסקים במגד ובחיון. בשנת 1996 פרסמה (יחד עם גייל מקלין טיילור (Tayler) ואיימי סאליבן (Sullivan)) ספר העוסק במאבק של נערות מאוכלוסיות מוחלשות על קול משלהן; זה שנים אחדות קורל גיליגן למידת ברת-הספר למשפטים באוניברסיטת ניו-יורק, ויחד עם פרופסור ריצ'רדס (Richards), היא יצרה סגנון העוסק בסוגנות של מגד במשפט ובמרכות. בסמינר, כמו גם במספרה החדש, הולדת עונה: מפה חדשה של ארבעה,⁶ קורל גיליגן מנסה להתחקות אחר הסיבות לכך שקשורים אינטימיים בין גברים ונשים נדרונים לעיתים קרובות כל-כך לכישלון. היא קושרת בין עבודתה המוקדמת על-אודות קולן השונה של נשים לבין ביקורתה על הפסיכואנליזה. המסך קיומה של הפסיכואנליזה, טוענת גיליגן, מושג באמצעות הבניית הקולות השונים של נשים ונשים ונשים גיליגן, מושג באמצעות קולות כל-כך לכישלון. היא ארבע או חמש, כאשר חוזרים אותם מפני המתנהל יותר, בגיל התגברות. מיערות מורכבת של תוך הפסיכואנליזה מתחיל מאוחר יותר, כגון נפש/גוף, רציונליות/רגשות, עצמי/מיערות-חסיים דיכטומיות תרבותיות, כגון נפש/גוף, רציונליות/רגשות, העצמי/מיערות-חסיים תרבות/שבע, משאלת תפקיד מרכזי במחליף החיכה הלון. העצמי, הרציונליות, העצמי והתרבות מקודדים כמכונות "גבריות", בעוד המון, הרגשות, מיערות-חסיים וחטבע נחשבים "נשים".

הן הבנים והן הבנות נמדים לעבור תחליף של ריסיטאציה, להתנתק ממה שהם, ולאמץ את הציפיות התרבותיות בדבר "גבריות" ו"נשיות". כפי שגיליגן מנסחת זאת, עליהם ללמוד "לא לדעת את מה שהם יודעים". היסיטאציה היא המבטיר הדיגיטי שמאפשר להם לשרוד בתרבות הפסד-אנליזה, הדרושה מהמבנים לותר על מערכות יחסים כדי לשמור על קולם, ומנשים לותר על קולן כדי להיות במערכות יחסים,⁷ מחיר שהידרות כדי: שתי הנשיות, הן היגברית" והן היגשית", טיפן שהן מוכילות לאובדן הקול ומערכת-היחסים גם יחד.⁸

אחר הציירים המרכזיים של הספר הוא שענתה של גיליגן כי התרבות כדת לספר את

5 J.M. Taylor, C. Gilligan & A.M. Sullivan *Between Voice and Silence: Women and Girls, Race and Relationships* (Cambridge, 1996).
6 הפטר צמד לחופי הדיגום בהרבות לעברית בהוצאת יריעות אחרונות" חתה הכותר הולדת העונג. התפתות כאן לספרה של גיליגן הן למחזורת השנייה (שהופיעה באוגוסט 2003, הכוללת מבוו חוש ופיק ראלין מודתה. ראו: C. Gilligan *The Birth of Pleasure: A New Map of Love* (New York, 2003)) אור במאי 2002; C. Gilligan *The Birth of Pleasure* (New York, 2002). (להלן: תולדת לחונג).
7 Gilligan, *ibid*, at p. 30
8 *Ibid*, *ibid*

וכן, כותרת הספר הגלדת עונג, שהיא הסוף (השום) של סיפור האהבה המיתולוגי, היא בדימונית גם התולדה, פתחה של קדיאה הלופית של הפסיכולוגיה של מערכות החיים בין גברים ונשים. אלא שתחלפת המיתוס האריפלי במיתוס של פסיכה וקופידון, טוענת גיליגן, כרוכה בשינוי הסדר התבוני הפטריארכלי, ובתנבה שהמיתוס האריפלי וסיפור האהבה השריגי שהיא מספר מייצג את הפטריארכליה ומשרת אותה.

ב משפט ואהבה: שיחה על פרוידיאניזם של יחסים

בשנת 1999 השתתפה בסמינר של גיליגן ורייצ'רדס בבית-הספר למשפטים של אוניברסיטת ניו-יורק, דבר לא הכין אותי – ואם הסטודנטיות והסטודנטים האחרים – לתורת זו, הסמינר עירב טכניקות של נחמה משפטי, נחמה ספורטי, כתיבה יוצרת, משחק ודימויות של קבוצת-תמיכה. לא ממש קורס טיפוס בפקולטה למשפטים, עד מהרה התברר שהסמינר מטבא הפיסה הלופית ללימוד משפטים שאינה נסתמקת בגישת בקוראות כלפי התכנים המשפטיים, אלא, ואולי בעיקר, נוקשת גישה ביקורתית כלפי המונודולוגיה הפרוידית המקובלת בפקולטת למשפטים. נאמנים להשקפותיהם, גיליגן ורייצ'רדס נתנו לסטודנטים הזרות מוחלטת בכל הקשור לכתיבת העבודות הסמינריות: היו שכתבו רומן, מחזה או מסה אישית המתבססים על התזמרים שלמוצי בכיתה ועל התוויות שנתנו.

כפי שגיליגן כותבת בספרה החזשי, העניין שלה ב"קול האחר" התרחב בשנים האחרונות גם להרביית הפייזים של הקול, אכן, במהלך הסמינר נפגשנו עם שינה פאקר (Packard), ביאטרי שייקספירית,¹¹ ועם קריסטין לינקלייטר (Linklater),¹² מורה למשחק אנוכיביטית קולומביה, וחקינו עם שתינו חיבסטים שונים של הקול ושל השימוש בו, וכך שימש הסמינר מעין מעבדת שבסגורתה צמחו ונכתבו רעיונות שונים המופיעים בהללרת עונג, ובמהלכו אף קראנו שידועות מוקדמות של הספר ודנו בו.

כגלמיר דוקטורט של גיליגן, היחה לי ההזדמנות לנהל איתה שיחות רבות על הספר, תחלה כשידעה ולאחר-מכן כטקסט מוגמר, וכך על תגובות על פרסומו ובהקבלתו. כאשר סיפרתי לה על הספר משפטים על אהבה, היא הציעה שיערך את השיחה שלהלן.

צבי טריגור: האם המיתוסים שונתרים ככלים פרשניים לצורך נחמה הפסיכולוגיה של מערכות יחסים, כגון הבחירה של פריד בארפוס והבחירה שלך בהלדתה של עונג, בתם של קופידון ומפיכה – האם הם רק מתארים מציאות או גם מכווננו אותה?

קירל גיליגן: כאשר יזהו פרויד, וניששה לפניו, את תולדת ההגדרה עם תולדתה של המיתולוגיה, כלומר כאשר פנו שניהם אל תרבות היוונית העתיקה כאל חוגע המכונן

11 סינה פאקר בימה ללחקה, "שייקספירי אנד קומפני", בשנת 2002, עיבוד של קירל גיליגן לספר של תגיאל חתרות, אות השני.
 12 מחברת הספר: (1976) *New York: Linklater Freeing the Natural Voice*. K.

ומעוררות אותה להביט במפלצת שתולקת איתה את יצוניה ומחזיקה אותה בשבי. למרות הפצרותיהן, פסיכה עומדת בתבטחה, ואינה מנסה להביט בקופידון; עד שהיא חרה לו, וא, בביקורן השני, אחייתיה מותירות אותה שהמפלצת תרצה אותה ואת בנה ומשנבעות אותה לחרוג. פסיכה מתביאה ליצירה בבישה מנורה וסימן, המתנה למפלצת שתזרדם, כדי שתוכל לחרות את ראשה. אולם כאשר היא מתבוננת באהבה, היא רואה גבר צעיר יפה-תואר, אל האהבה בכבודו ובעצמו, ומבינה שהטיפורים שסופו לה היו שקיימים, היא שולפת את אהר מחיצי של קופידון מן הנדן, ונוגעת בו בכרית אצבעה. אלא שהיא טורפת באצבע חוק מדי ונדקרת, וסיפה ארומה של דם מבעבת מן נאצבע. וכך, פסיכה, "מבלי שתדע זאת, התאהבה באהבה".

סיפה של שמן לוחט נוטפת מן המנורה, נושרת על כתפו של קופידון ומשירת אותו. כשהיא מביט שפסיכה הביטה בו, הוא קם רצונה מבלי לומר מלה. פסיכה נאחזת ברגלי בשתי ידיה נגדדת אחרינו, כאשר תש כוחה, היא נופלת על האמה. קופידון, ישוב על עץ גבוה, אומר לה שהיא המדה את פי אמו כאשר נעשה אהבה; במקום להענישה, כפי שציוותה עליו האם, הוא תביט עליה במבט אהב, ופסיכה, בתמורה, התכוונה לערוף את ראשו. עינת הוא יתנקה באחיותיה, ויעניש את פסיכה בכך שיעוב אותה. הוא מתעופף משם וחוזר אל משכנה של אמו, להחלים שם מפצעיו.

ביאשה, פסיכה קופצת לנהל, אלא שהנהי משליך אותה מיד בחורה אל הגדה, מוכר לה שהיא אשה מאותבת, ומסרב לחתום במעשה החיס הנצמי שלה. פסיכה יוצאת ל"דרך לא-נודעת", הרוכה בעממתים עם אחיותיה ועם אלת המטרבות לעזור לה. לבסוף הוא מתעמת עם ניס עצמה. משרתיה של ונוס מוכים אותה, ונוס מציבה לפניו משימה בלתי-אפשרית. עם כל כישלון במילוי אחת מהמשימות, פסיכה מתיאשת ומנסה להאבד, אולם הטבע בא לעורחה: נמלים, קניסוף ונשר מסייעים לה להשלים את משימותיה ומצילים בכך את חייה. המשימה האחרונה שהטלה עליה היא לידת אל השאול ולקריב לזנוס מתוספלות – צנצנת ובה יופי כמות המסיפקת ליום אחד. מגול אחד מספר לה את מה שעליה לרעת כדי להיכנס אל השאול ולצאת ממנו בבטחה, אולם כאשר פסיכה יוצאת מן השאול, היא מתעלמת מהרואותיו של המגול, פותרת את הצנצנת, ושהת-מוות נופלת עליה.

בינתיים הגלידו מפעיו של קופידון, והוא מביט שהצנוע שמתכון לפסיכה הוא בעצם גם עונש לו עצמו. הוא מתגעגע אליה, ולכן הוא עף מבעד לחלון לשכמה של אמו, ויוצא לחפש. הוא מוצא את פסיכה מושלת ללא רוח חיים על הקרקע, הוא מוחה את השינה וקסלנית מעיניה מחזיר אותה אל תוך הצנצנת, וכאשר פסיכה מתעוררת, הוא מתאהב בה יותר ויותר.

קופידון מבקש מאביו, יופיטר, ליעור לו לארגן את נישואיו לפסיכה. יופיטר מונח את פסיכה אל השמים והופך אותה לבת-אלמונה, וכך מביט את הקרקע לנישואים שוויוניים שבהם האהבה אינה מאוימת על-ידי חלוף הזמן. כך, סיפור אהבה שהיה יכול להיות סוגי מסתיים בכי טוב. אפילו ונוס רוקדת בתחנותם של פסיכה וקופידון. לבה שגוללת להם

10 הם קוראים עונג.
 10 המצית המיתוס מבוססת על גיליגן, לעיל הערה 6, בעי 33-38, 283-285.

סיפור שפסיכה היה שם פוטי נפוץ של גלדה בצפון-אפריקה בתקופה שבה נכתב הספר חומר הרוב, כך שהמיתוס הזה, ששורשי מיתולוגיים, מעוגן במסורת של מרי של נשים שגומקחה להלושין מן ההיסטוריה.

הסיבה לכך שהמיתוס של פסיכה מעניין בעיני אינה משום שהמיתוס של אריפוס עוסק בבנים ומתעלם מבנות, אלא משום שהוא מראה שבתוך המסורת עצמה קיים מיתוס שספק במבד. הוא מעניין אותי משום שהסיפור האדיפלי, שנתפס כעת כמתאר את ההתפתחות הפסיכולוגית, נמצא למעשה ביצילו של סיפור על מרידה, שאומר לנו שאם אנחנו רוצים לצאת מתוך הסיפור הטרגי, אסור לנו לחזור על הטראומה, והדמות המכריעה במרי זהה בהשתררות מהסיפור של אריפוס, היא הנערה. הסיים לכך הינו שתנועה אינה חלק מהעלילה האדיפלית עד שהיא מגיעה לילד ההתגברות; אז היא מגלה פתאום שהיא בעצם וגוה והודשה; היא מגינה שהיא בעצם העתק של האם. כפי שהאורקל אומר לה, "גורלך הוא ניסוי-לילוי, צפויה לך הטרוריה האדיפלית". וכאשר הסיפור האדיפלי המקדים מתגבר שהגבר יישא אשה שתחליף את האם מבחינה רגשית, והנערה מסרבת, היא אומרת, "אני הולכת לסיפור את הטפס הזה, אני אביש בך וראאה מי אתה. אני מוכנה זנום והחשה", ואתה בנה של ונום, ואני אתעקש לזכר על מה שאני רואה, על האהבה ועל חרכות שבינינו, משום שזה אינו תואם את האופן שבו אתה מציג את זה כלפי העולם". כך שהספר קרוי הולדת עונג באופן מכוון, משום שהוא עוסק בעצם במרד ובאופן שבו אהבה, שהיתה בעצם חלק מן השבע האנושי, יכולה להיות הכוח המניע של מרי שסיסב במובן מסוים לחותר על אהבה ולחברת היררכיה.

צ' טי: מזה, לדעתך, מקומה של הדת בסיפור הטרגי שהתגברות מספרת על אהבה? על-פי סקרים שהתפרסמו לאורחנה בארצות-הברית, 86% מהאמריקאים שהתמנו וישאו בטקסים דתיים, גם כאלה שמעולם לא באו בשעריה של כנסייה מתוך התגברות עקרונית לדת. כמור-יכו, בעקבות תחילת התכרה במערכות יחסים הומוסקסואליות בארצות-הברית ובקנדה, ירד האמריקאים שנשאלו אמרו שהם מאמינים כי מוסד הנישואים הוא מוסד דתי שמיועד לגבר ולאשה, והנשיא בוש גייס ליום מהלך חוקתי שיעצן תפיסה זו בחוקה האמריקאית.¹⁴

ק' ג: ובכן, יש לנו עכשיו מרע על-אודות הממדים של הפטריאליזם...
צ' טי: אבל הקשר בין אהבה לבין דת הוא באמת מסתורי; אנוני אוהבים, לכן נקיים טקס דתי. יש כאן שני ממדים: גם המימד החזי, אנוני רוצים שקשר יהיה מוהיב, לכן רשומת כוזבת, נעשו בהגליה לא מוהיב אם נתפס והורשע בניאוף. זאת מתאה נישום "מהונגות" רבות כוזבות. על החוקה הרונית למניעת ניאוף, ראו: J.F. Gardner *Women in Roman Law and Society* (Ithaca: Cornell University Press, 1995), 127-131.
על התפקיד המרכזי שהיה למלאה במערכת ההזויה לנשיאות בארצות-הברית בשנת 2004, ראו: N. Gibbs "The Faith Factor: Just How Devout do Americans Want Their President to Be?" *Time* 21.6.2004 (vol. 163, No. 25) 26-37.

של הולדת התרבות, ופרויד בחו בסיפור על אריפוס והציב אותו כסיפור המכונן, נוצרת מה שאני מכנה תיבת-החידה ואנשים תחלו לנהוט את דרכם בהמצעות הסיפור הזה. זה כמובן הכוח של מיתוס - הוא נעשה מוכר משום שהוא ממשך להודת בניין החיים של אנשים, או במילים אחרות, הם חיים אותו. יש סיפורים רבים שניתן לכתור מביניהם, אך מרע דווקא סיפור זה? מרע פרויד בחו במיתוס החזי משום שהוא מקנה לו כלים לארגון.

אבל כרודע, על-פי הסיפור על-אודות אריפוס, אהבתו הראשונה של ילד - ופרויד מברר כמובן מנקודת-המבט של ניצן צעיר - היא אמוה ואחרי-כך נוצר משולש כאשר נכנס לתמונה, ואז על הילד לחוקר על אהבתו ולהחליף את העונג של סקרנותו באשר למערכת היחסים בהודות עם הקול המופנם של האב, קולה של הסמכות. וזה הדבר שמיישר אותו עם התרבות. במובן זה, המהלך של האב, קולה של הסמכות, וזה הדבר שמדובר בפסיכואנליזה, והדברים האלה מהדהדים אצל כולנו, זה גם נכון שעכשיו אדיפוס הוא גבר שאינו יכול לראות מהיכן הוא בא ולאן הוא הולך, הוא ציור לנגמרי, ובמיוחד אין הוא מוכן להביט בחינה, הוא אינו מוכן להביט ברגליה, ולכן אין הוא מוכן לחודות בעובדה שמדובר בסראומה.

צ' טי: וישנה גם העובדה שסיפור שנובר לייצג את המפתחות האהבה ומערכות החסום נבנה כולו על סיפורו של ילד, ולאחר-מכן של גבר, ומתעלם להלושין מילדות. ק' ג: זה אפילו לא מעניין בעיני בסיפור הזה. אני אעסוק בנערות, כמובן, ברוך סימתי לכתוב מאמר שעוסק בכך, אך מסיבות שונות. מה שמעניין בעיני זה שהעוד הוא בסיפור של אריפוס הוא שאנת אומר לעצמן - אלה הם החיים, והסכנה היא שפרויד מהחיל עכשיו לקרוא את הפטריאליזם כטבעית. מה שמסוכן הוא שהם שמתנבס בחובות, רפוס תרבותי שמוכיל להשרות הפטריאליזם כטבעית. נתפס כעת באופן שבו נתפש מתפתחת - זו ההתפתחות הפסיכולוגית. זה פשוט מה שקורה. ומכיוון שוו הקרקע שעליה צומחת התודעה, אומר פרויד, הנוויות היא חלק מהציוויליזציה, וכך הטרוריה נבנית אל תוך התרבות.

בכנס שנערך בנובמבר 2002 לכבוד צאת הספר הולדת עונג, סיפרה אותה קשתלה (Cantarella), שקראה את הסיפור של פסיכה כפי שהוא נקרא באופן מסורתי, כי לא תבינה תחילה מדוע אני משתמשת בסיפור הזה? היא ושבה שזה סיפור גורא, הסיפור על קופידון שמתעופף לו לזרבי, מוזרי את פסיכה המומה. אבל אל, כאשר חוזרת וקראה את חרקת ההיסטוריה, היא מצאה שהחל בתקופת שלטונו של אוגוסטוס התמרדו בשים וכלל הנראה ארגנו את אחת מהעשי המרי האזרחי המאורגן הראשונים בהיסטוריה¹⁵ ויא גם

13 ראו: 5-6 at pp. 6-5. E. Cantarella "Psyche and Cupid" *supra* note 6.

14 paper presented at the conference: "Themes of Love and Liberation in the Birth of Pleasure" (New York University, November 2002, unpublished).
האודות המתעד והאשון של נשים בהיסטוריה נכס ככל הנראה מביט חוקי נתיאף שתורק אוגוסטוס ברומי. על-פי חוקים אלה, נשים "מהונגות", כלומר אלה שאנו

ק' ג': בכון מאזר, וכל הפריחה של אמרי ההיכרות באינטרנט, אבל כל זה נמצא על המפה שלי. אכן, המקום שבו מנסים להחזיר את הנלגל לאחור הוא בדיק המקום של התיסים בין גבר ואשה, משום שזה המקום שבו המהפך מתרחש: או, למשל, נישואים הומואיים; ההתקדמות מתבטאת בכך שהנמואים ולסביות יכולים הזים לקבל אישור להתחתן, והבשורה של ניו-המפשייר הוא הומו גלוי, זו ההתקדמות. והמסיגה לאחור מתבטאת בעלייתו של הפונדמנטליזם הדתי. הפונדמנטליזם הנוצרי כאן, האורתודוקסי בישראל, וכמוכן הפונדמנטליזם האיטלקי. מדוע זה קורה פתאום? אני סבורה שמה שהקף לכל שלוש הצורות של הפונדמנטליזם הוא שהן בעצם פטריארכליות פונדמנטליסטיות, ונוטרתן לנשיב את הסדר הפטריארכלי על כנו. מי יעשה את זה? אלהים, בעזרת כוחי הדת שלי.

צ' ט': ישנה כמובן השאלה של עד כמה השמרנים הדילוגיים משתמשים בדת, הן בארצות הברית והן בישראל, כבעלה-האנה לזמנות את העובדה שהם בעצם מחזיקים באותה השקפת-עולם כמו הפונדמנטליסטים הדתיים בכל הנוגע בסדר התברתי הפטריארכלי.

ק' ג': אני חושבת שזה נכון. כלומר, אם אתה מאמיץ שאלהים ליצור, אי-אפשר להתווכח אותו.

צ' ט': וזה מעלה את השאלה בדבר המתח שאת מתארת בספרך בין הפטריארכליות ובין הדמוקרטיה.¹⁶ האם זה באמת מתח, או שזו מדובר בעצם בהפנפה, בהות' עזיכנס? שהרי, כפי שאת עצמך מציינת בספר, הן הדמוקרטיה והן הפטריארכליות כפי שאנו מכירים אותה כיום, הן בעלות שורשים בהרבות יוון העתיקה. אולי, כשאנו מנסים לבנות תוכנית צורנית ושיוויונית, עלינו לבטוח לזמין חברה שהנה אדמוקרטיית (להבדיל מאנטי-דמוקרטיית)?

ק' ג': זו שאלה מעניינת מאוד. התחושה שלי היא, המקום שממנו אני באה הוא שהדמוקרטיה היא משרכת פוליטית שנושנת על אותו בסיס פטריארכלי כמו האהבה, כלומר היא לא עוברת אלא אם לכל משתתף בה יש כוח. וישנתי, שהייבים להמונד עס הקונפליקטים במערכות ההתיסים באופן פתוח, משום שאם אין מתמודדים עם ההבדלים באופן גלוי, אין שקיפות ואין דרך לבנות אמון, משום שכל הזמן יש מולוקות. כלומר, מה שמצאני היה שתיבסיס הרשי של האהבה ושל הדמוקרטיה זהה, בסיסי מאוד: אין זה פיצול של חוקל ממערכת התיסים, אין זו תמינת קיום ותיסים בכך שלא יהיה לך קול ובכך שהקול ירוחק ממערכת התיסים. מה שהיה מרתק בעיני מבחינה היסטורית, כשאחראי אומר שיש להן שורשים חזים, זה שאם האורטיטיאה היא היסוד, תבסיס של הדרמה,¹⁷ ותדמוקרטיה

16 Gilligan, *supra* note 6, at p. 16.
 17 שלישית המוחות המוליכים את סרילוגיית האורטיטיאה ראו אור בעברית בכרכים נפרדים, ראו: אייסיביליזם אממנון (א' שבתאי תרגם, 1990); אייסיביליזם נושאיות הנכסם (א' שבתאי תרגם, 1990); אייסיביליזם נוטיות החסר (א' שבתאי תרגם, 1990).

נכרות חזות, וכך נבטיח שכן-או בת-הזוג לא יעזבו אותנו (או שיהיה להם קשה יותר לעזוב), בעוד שזה מנוגד לכל מה שהתבונן מספרת לנו על אהבה רומנטית, על כוח ועל כך שזיא "לכל החיים". והלימד האור מתבטא בכך שהמכשיר החזיר שאנו משתמשים בו כדי להבטיח שכל זה לא יקרה הוא מכשיר שלקחת מן הדת, טקס הנישואים.

ק' ג': השאלה היא באמת מה מהרדשה בתרבות. כפי שאני כותבת בספר, אנו נמצאים בתקופת-מפנה היסטורית. מבאן רבנים יכולים להתקדם או להתחזר לאחור. הסתירה המובנית בין דת הדמוקרטיה והצורך לשוב ולשקם את הפטריארכליות דומה במובן מסוים לסתירה בין הדמוקרטיה והעבודת שעלתה לסדר-הזוים הציבורי בארצות הברית במאה התשע-עשרה, או לסתירה בין דמוקרטיה ואימפריאליזם. אלה הן באמת שתי המלחמות של המאה התשע-עשרה והמאה העשרים. וכעת אני נמצאים במלחמה שבין דמוקרטיה ופטריארכליות, לכן, כל מה שקורה, כמו הסקיים שאחראי מצטט, נשמע בעיני הגיוני לחלוטין. האחר שבו השינוי מותרת באמת הוא התיסים בין בצורה כלשהי. גברים ונשים משוע שנושם יכולות לעשות בלי שנבנים יחיו מעורבים בו בצורה כלשהי. גברים ונשים צריכים לענות את מערכות התיסים שלהם אלה עם אלה, כפי שאחראי יודע. מצד אחד היחיד לנו והכסיית שקידשה את הנישואים הפטריארכליים, וכן הצד האחר היחיד הנאלימות במשפחה, שהייתה משה מנפה בארצות הברית, וישנם כל האנשים שהולכים ל"אלברטה-ליסטים אנונימיים", ובו-זמנית התפיסה שעושה אידיאליזציה של המשפחה כחוק-מבטיחם, בעוד שכפי שאנו יודעים היום, בעקבות דו"ח האגודה הרפואית האמריקאית על אלמות במשפחה,¹⁸ המשפחה היא המקום הכי מסוכן לאשה, ומקום מסוכן ביותר גם לילדים. צריך ממש לא לרצות מה שידוע כדי להאמין לכל המייתר-לוגיה הזאת [כדבר המשפחה].

אבל מה שעומד להרחיש זה שכעת, גברים ונשים גם יחד מתחילים לצעוד על שפיל שעוד לא סובן, משום שהתנתות הישנות שלנו על-אודות נישואים מתערערת. גרושים כבר אינם מהווים את-קלון בהכרח שלנו; את יכולה להזכיר לרבים לברך מתרומת ויז, וכדומה: כך שאנשים שעומדים להתחתן יוצאים למסע אל הלא-גורע, והאחבה המשותפת דויה בכל מקרה, והם מתחננים בעולם שבו שיעור הגירושים הוא 50%. אני זוכרת שהייתי בשקס נישואים שבו הוריו הגרושים של הנתן נכחו כמו גם הוריה הגרושים של הכלה, ותכומר אמר "עד שהמוות יפריד בינינו", ואז אמר "אם יש פלישה שמחננה, שיקום עכשיו", וכולי, וזה היה פשוט מגוחך!

צ' ט': נדמה שאפילו מצבייה בסליוויית – בתלחה שזו אינדיקציה למשנו – יש תנועה בכיוון המפור, בחזרה אל הפטריארכליות. כל תוכניות המציאות החדשות שמסודרות הן בעצם תוכניות שידונים: "הדיוקת", "ג'ז מיליונר", "Average Joe".

18 ראו: The American Medical Association *Diagnostic and Treatment Guideline on*: 5-6 Domestic Violence (March 1992). <http://www.ama-assn.org/ama/pub/upload/mm/386/domesticviolence.pdf>

כמו זה שאת מלמדת עם דייחוויד ריינרדס בבית-הספר למשפטים של אוניברסיטת ויני-וירק

ק' ג': לדעתי, המטיע שדייוויד ואני מלמדים צריך להיערך בכל פקולטה למשפטים. תחת-הדמיון שלני היא שלא ניתן להביץ את משמעות המשפט בלי להביט אל העולם החינוכי, העולם שאנו נחלקים בו ומתמודדים איתו כל הזמן. ולכן צריך לבחון את התרבות, את הפוליטיקה, את הכלכלה, משום כך זה נראה לי מרתק כל כך ללמד בבית-ספר למשפטים. באני לכאן לאזור שובנו לימדתי במחלקות לפסיכולוגיה ולאחר שסיימתי מחקר ארוך בפסיכולוגיה התפתחותית, המחקר הזה היה "כשי" מאוד מבוזגז מתודולוגיה, והוא גרם לי התוודות קונפליקט חזקה מאוד, בעיקר בין מה שראיתי לבין הפרשנות התרבותית של המשפטים, וכאשר הגעתי לביית-הספר למשפטים, מצאתי את עצמי לפתע בריאלוג עם אנשים שהיו פתוחים לדימוגות שלי. אם תדברי על כך במחלקה לפסיכולוגיה, התוויגי כפולישית, כלא-אייביקטיבית, הפסיכולוגיה מתייחסת אל הנפש כאל מצודה מוקפת חומה, מוגנת מפני השפעות העולם החינוכי.

כאשר התמלתי ללמד עם דייחוויד סטודנטים למשפטים, נוכחתי לדעת שאין להם שום הכשרה פורמלית להשקת כך על הפסיכולוגיה ובר-המניה הם לא היו מסוגלים להסביר תופעות של התנהגות בלתי-דימוגיות של אנשים, מה מניע אנשים לפעול. המערכת המשפטית נשענת על כוונות אדירה בנוגע לפסיכולוגיה, ולכן אני חושבת שישיתוף-תפעולה בין דייחוויד לרביי מבריקי, משום שאני באה מתחומי הספרות והפסיכולוגיה, שעוסקים במשיביציאות האנושיות, ודייוויד מביא את הדע המצומם שלו בתאוריה פוליטית ונמשפת וקתית, אם תעקוב אחר ההתפתחות של הכתיבה שלנו מאז התמלנו ללמד את, תוכל לראות כיצד הכניסו תפלישים נכנסו אל הכתיבה שלי. אני מניחה שייחזי כותבת עריין על אהבה ללא המינר הזה, אך לא הייתי עושה את הקישור לפרויקטיות, כונות שיתוף-תפעולה הפורה הזה איני מסוגלת עכשיו להביץ כיצד ניתן ללמד משפטים מבלי ללמוד על מערכות יחסים ועל אהבה.

הסטודנטים והסטודנטיות למשפטים שאני עובדת איתם מיועגיינים לקדם צדק חברתי, ובשדות איתם אני שויבית לא-אחת שהתקלטה התישה אותם וניזונה את התמקוקות הזאת שלהם, והם מברלים על זה גם במינור. אני חושבת שהמתודולוגיה האסוציאטיבית שאנחנו משתמשים בה כמיינר עוזרת להם להחליף מהמצב הזה של הניזון.

ללמד סמינר כזה זה מעשה אופטימי מאוד; שיעיית בשבועי, בלב בניין הפקולטה למשפטים, יוצרות חלל בטוח שבו הסטודנטים והסטודנטיות מוזמנים להפגין את הוויזיות ואת האתגלנגציה שלהם. זו תווית רבת-יצאמה, אני חושבת שחונך הוא אחד תכלית ההשויבו לשוניו חברתי באמצעים לא-אלימים. זה מה שאנחנו מנסים לעשות במינר, וזה לדעתי התפקיד של חונך משפטי בפרט ועל חונך בכלל.

צ' טי: האם את חושבת שיש מקום לשפת האהבה ולניסיון להיפטר מהדיסטיאציות גם בעולם המשפטי שמחוץ לכותלי בית-הספר למשפטים?

ק' ג': כן, אם אתה במצב של דיסטיאציה, אתה מנותק ממה שאתה יודע, אם אתה

היא המעבר מאיגורכיה אריסטוקרטיית לשלטון העם, מדוע היא קרויה אורטיאזאז כלומר מדוע זה סיפורו של אורטיאזאז במחזה, רצח אשה שהרגה את בעלה הוא דבר רע, אבל לא רע כמו רצח אב או מלך, וכניסתו של הנשים אל העיר הדמוקרטית מותנה בניתוק הקשרים עם נשים אחרות, בהפיכה ל"אשה הטובה", ל"רציונת הטובה" (the good wives) של הפטריארכליה. זה לא שאיני מוצאת שהשאלה שלך מעניינת, אבל אני טוענת בספר שבריקן ברגע הזה, זה גם המצב בעת, לדעתי, בריקן בזמן שבו מברנינה היסטורית, אנהנו, לפחות באופן קולקטיבי, לא נחמך בסתירה שבין דמוקרטיות ועבדות או בין דמוקרטיות ואימפריאליזם וולמרות זאת היו דתות בארצות-הנבחרות שהוציאו עבדות וקולוניאליזם, אין זה מתקבל על הדעת ברגע זה בהיסטוריה אף-על-פי שזה היה קיים לפני שהי מאת. אז כיצד ניתן להצדיק פטריארכליה? ועם כל תנועות השחור שקמו במאה העשרים, ברור שהקונפליקט הזה נעשה עכשיו גלוי. אני מאמינה באמת שהקונפליקט הזה, המאבק בין דמוקרטיות ופטריארכליה, יהיה המאבק של המאה העשרים ואתה, ובצד אתה של המתים ישנם פובליסטים דתיים המושים, ומתעד האתר אותם אנשים שכבר היים במסגרות לא-פטריארכליות. אי-אפשר לתאר היום תהרה שבה לא היה כל סטטוס לגיטימי או לגברי.

צ' טי: אם כך, כיצד מיישבים את דברייך עם העובדה שהדמוקרטיות כפי שאנו מכירים אותה כיום, היא כך משתק של כוח, ומי שיש לו כוח - בארצות-הנבחרות ובשיאלי זה לרוב מי שיש לו גם הון - משתק את קולותיהם של אלה שאין להם כוח?

ק' ג': אם כך זו אינה דמוקרטית, אני רוצה להצדיק לוויכוח סמנטי, אבל זו אינה דמוקרטית, זה כמו לימד שיש אהבה במערכת יחסים בה אי-שוויון קיינו בין הנבר לאשה, למשל כאשר האשה תלויה לחלוטין בנמר מבחינה כלכלית, אבל בקודת-המבט של הינה מאוד לא-פשוטת. גם ברוס הורה-ילד יש אי-שוויון קיינו, משום שהשוויון של חילי תלויה בהורה, המחקרים שבעשו לאתרונה על יחסי הורים-פעוטות לילדונותם מאוד לגיקות זו, משום שהם מוראים כי לצד אי-שוויון הזה יש גם תלות הדדית, וההורה והילד משפיעים זה על זה באופן עמוק מאוד. אם ההורה נעשה אליה כלפי חילי, נוצר מצב שנקרא בעגה הפסיכולוגית "מבוכת סמכות" (confusion of power), והילד מוותר על חקולו שלי, שנעשה בלתי-אפקטיבי, ומזדהה עם התוקפן. זה מוביל לתופעה מורכבת מאוד מברנינה פסיכולוגית, מדיקס כינה תופעה זו "תודעה כוונת", זה מצב שבו הקול שלך אינו באמת חקול שלך, אלא קולו של התוקפן. וכך אני עדים למצב שבו נותנים לנשים ולשחוריים את זכות הבחירה והם מצביעים כאילו היו גברים לבנים.

אם בישראל עם דוגמת זכות הבחירה: מתי זכות הבחירה בארצות-הנבחרות לנשים ולשחוריים - אלה הם התנאים המשפטיים-הפוליטיים, אבל התנאים הפסיכולוגיים לשינוי תלויים בכך שלכל אחד ואחד יהיה קול. ואף-על-פי שכולנו גולדים עם קול, ובמובן זה ניתן לתאר את המצב האנושי במצב שבו לכולנו יש קול-בכוח, חייבים ליצור תנאים חלופיים, בין אם זה בכית ובין בממשלה, שקולם של כולם ישמע.

צ' טי: מה שמביא אותי לשאלה על הקשר בין המשפט והנפשי, מהו המקום של סמינר

ק' ג'י: זה בעצם אנטי-פטריוארכליות. המושל של בוש יצר את הקשר בין פטריוארכליות ופטריוטיזם. אם אתה קורא תיגר על הנשיא ושתכתיר את עצמו כאב, איך פטריוט. ממש כמו במשפחה הפטריארכלית: אם אתה קורא תיגר על האב, אתה בוגד במשפחתך. וממש כמו שקורה עם ניצולי אלימות במשפחה, קשה לזכור בולמים כאלה שהמקום המטבח בוותר הוא דווקא הבית.

צ' טי: בואי נחזור לדין במתח בין דמוקרטיה ופטריוארכליות. אני רוצה להתמקד במשהו שקשור למה שאמרת קודם על הפונדמנטליסטים החתיים, וזה נוגע באופן שבו פשרות פוליטיות מסתוות תמיד בוויכוח על זכויותיהן של נשים. אחד המגשרים שבהם משתמשים להצדקת המשרות האלה הוא מבשר הרב-תרבותיות הנכבד למנהגיה ולמסורותיה של התקופה. ישנה כתיבה פמיניסטית ענפה שמצדיקה זאת, ואני מניח שאלה התובעים בניגשה זו יאמרו שהיא מתיישבת עם מהיבטים לדמוקרטיה.

ק' ג'י: איני חושבת שזה נכון, זה פשוט וזעק לשמים: להקריב נשים בשם הדמוקרטיה? לשלול מנשים את קוילן כריי לאפשו את הדמוקרטיה? זה לא עקבי. זה מביא אותנו לדין בפמיניזם ובמה שמותרת בין נשים בשתפתוגיזם צובר כוח ותופך לקול פוליטי אפקטיבי. מה שאיני באן בשנות השמונים וההשפעה המגדיר הלך וגרל בבחירות. פותאם נוצר תפיצול וזהו בין נשים לבנות ושוחרות, ולעיתים קרובות בהתבסס על מיתוס. בעברות שלי, למשל בבקל שונה, הואשמו בכך של המראיינות היו נשים לבנות, פמיניסטיות בנות המעמד הבינוני, בעוד שמהם מהקלות המגובלים בבקל שונה הם קולות של נשים שחורות, אני חושבת שאם יש לך אוזן ספורותיה, תוכל לשמוע את זה. ושנית, בעברות שלי עם נצרות, ב-Crossroads²⁰, למעלה משליש מהנערות הן נערות לא-לבנות. כך שזו לגמרי מניפולציה של המציאות. אני שואלת: מי מודוזה מזה? אני חושבת שבחודאי לא נשים הן המרוויחות, מה שאתה רואה כאן זה שנשים נקראות לשתפות עם גברים, מושם שאותן תרבותיות שהמפמיניסטיות מנינות עציהן הן תרבותיות פטריוארכליות. אז האם, בשם הדרג-תרבותיות, נגן על בריית-מילה לנערות או על שרפת אלמנט? אני חושבת שזה מזה, מושם שיש כאן תוויה של השיעור שרורות כאשר התחלת את העבודה עם לארי קולברג, המולוקה בין דלסיבים ואובייקטיביזם, ואני מסכמת או במילה רכה עם עצמתי של קולברג, שאחד הישגלי, עמדה שחותרת לגיטימיות ישגורסת שהכל יחסי ותלמי-תרבות והיא פשוט עמדה שלא ניתן להיגן עליה.

אני חושבת - וכאן אני מדברת בפסיכולוגיה - שנשים שמעצרות בלתי נוסות לקריב קודם-כל נשים אחרות, ולא לראות בה בעיה, ואני חושבת שכולנו צריכות לשים-לב לזה: בכל פעם שאנחנו רואות שאנחנו עומדות לעשות את זה בעצמנו - לעצור. ברובם לכך, כשאשה מתמודדת עם קונפליקט, במערכות יחסים, בעבודה, או בכל מקום אחר, והאופציה המוכרתה על-ידי המרבית, בדרך-המחדל, הינה תמיר לתקריב את עצמנו;

20 C. Gilligan & L.M. Brown *Meeting at the Crossroads: Women's Psychology and Girls's Development* (New York, 1993) במשך המש שנים ועדיק אחר התפתחותן הפסיכולוגית בנערות מתבגרות.

במערכת יחסים, זו תהיה מטריכת יחסים מאוד לא-נעימה, מושם שתלוקם שלמים שלך אינם נמצאים בתוך מערכת היחסים. ובדמוקרטיה, כאשר אנחנו ממצב של דימוסטיציה, שזה מה שקורה כאן בארצות-הברית בשנים האחרונות, אנשים מצביעים בניגוד למה שהם מבינים ויודעים מתוך נסיונם האישי. וזה מחזיר אותנו לשאלה הקודמת שלך: אם התנאים הפסיכולוגיים אינם בשלים, הדמוקרטיה תישאר פורה מלי, אידאל לא-ממומש, וברמה האידיאלית, אנשים ימשיכו להיות נעדרים מתוך מערכות היחסים שלהם.

צ' טי: נגיע שהצלחנו לשתוד את המשפט ואת יצרניו מבלי הריסטיציה, ומשימה האסוציאטיבית נמצאת בשימוש בתהיבת פסקידין, כהני בתי-דין, אפילו חוקים. האם את חושבת שהמשפט יכול לסייע במיגור הריסטיציה בהכרח? דיברת על זה שאנחנו נמצאים כעת בצומת היסטורי של מאבק בין תפטריוארכליות לדמוקרטיה, ובניתיים דומה שהתפטריוארכליות מנצחת.

ק' ג'י: אתה צודק. ראשית, אני חושבת שתהיבה של דייוויד ריצ'רדס על "עבודת מוסרית" (moral slavery) חיונית לחלוטין כדי להביך מה קורה כאן, להביך כיצד אנשים נעשים מושעבדים כתוצאה מדימוסטיקה שעושה דליגיטימציה של עמדותיהם.¹⁸ זה מה שקורות עם זכויות נשים ועם גזנות, זה סוג של אי-צדק מביי שפוגע בדמוקרטיה. לא ניתן להביך את מה שתוארת בשאלתך ללא הוויקואט לפסיכולוגיה, וחיבים לנסות להביך מדוע אנשים מפגינים את התפטריוארכליות, להביך את הצימת מכל תנועה קדימה אל החדש. כל מי שעוסק בפסיכותרפיה יודע שהרגע השבירי ביותר במהלך השיפול הוא כאשר המטופל נוכח לדעת שמה שהוא חשב עד אז למציאות הוא בעצם הבניה שבה המציאות, ונוצר פוטנציאל לפריצת דרך, לגילוי משהו חדש. זהו ברייק הנקודה שבה אנשים ברוקים בחרות אל חיק הישן והמוכר. וזה מה שאני רואה קורה היום: אנשים ברוחים בחוץ של ג'ורג' וי, נוש, ונוא בעצם אמר "אני יודע מה טוב בשבילכם, אני שרדתי תואם של ג'ורג' וי, ונוא בעצם אמר "אני יודע מה טוב בשבילכם, אני אביכם, אני לעולם לא שונה, אני אמן עליכם", ועוד כל מיני אמירות כסגנון זה, ואנשים אמורים לעצמם "אנחנו לא מפתחים יותר, אבא בבית",¹⁹ והם שוכחים כל מה שידעו: הם שוכחים לעצמם שהיבת מטבח מאוב בעצם, לכן, מבחינה פסיכולוגית, היציה בחוזה אל התפטריוארכליות אינה מפתיעה.

צ' טי: מעניין גם כיצד אנשים שכן מצויים לומר מה שהם יודעים מואשמים בווסת פטריוטיזם.

18 D.A.J. Richards *Women, Gays, and the Constitution: The Grounds for Feminism and Gay Rights in Culture and Law* (Chicago, 1998) 6 גיל-יגן מתחייסת בברית לאום שובא בוש ב-14.4.2004 על המבז בעדיק. תמליל מלא של תואם ושל מסיבת-התחונאים שערבה אחתי ניתן למצוא באתר הניו-יורק טיימס: <http://www.nytimes.com/2004/04/14/politics/14BTEX.html?ex=1087963200&en=6d434e436d6fa0b&ei=5070&pagewanted=print&position=>

לחיות שייכת, והיו מזה, אין היום באמת תנועה פמיניסטית. אין תנועה מאורגנת, שתביא גברים ונשים יחד, או אפילו רק נשים, אפילו עם מטרה שמרנית יחסית. לתנועות לכוונות הארות בשנות הששים הייתה מטרה: לשים קץ להפרדה המוציאה, וכך גם לתנועת השחרור ההומוסקסואלית. התנועה הפמיניסטית הגשימה גם היא במובנים מסוימים כמה מהיעדים שלה, והתחילה להתפורר מבפנים. אפשר לומר שהתנועות הללו היו כל-כך אפקטיביות עד כדי כך שה"דפוסמיסטיים" הנגדיים התחילו לפעול, ואנו היום היום בעידן האינטריוויזציה: "האם את פמיניסטית?" "האם את שואגת גברים?" "מדוע את לא שמה לפסטיק?" מה שחוסר מאד היום, למשל, זו תנועה שתלחם בעוני הלא-פרופורציונלי של נשים בארצות-הברית, וכמובן תנועה שתעסוק בסוגיית ההפלות שקמה לתחייה.

צ'י טי: אולי זה הזמן הממאים לעבור לרבר על "הזוג המקריב" בספר, האם והחיייל.²¹ אנתנו מדברים לא רק על האם ועל החיייל כשלעצמם, אלא גם על אימו של החיייל ושל החיייל-בנות.

ק' גי: בדייק כך. כל מי שהיא אם לבנים היא אם של חיייל-בנות. כאם עליך לגדל חיייל.

צ'י טי: והאומה המרינה דורשות מנך לגדל את בנך כך.

ק' גי: נכון. אבל הדבר האחר, הסיבה שבגללה האם נמנעת לתוך זה, היא משום שהאם היא זו שנושאת את החיל, בהתחלה פיזית ואחר-כך פסיכולוגית, ומשקיעה את עצמה בגידול חילי. לתקריב את ילדך, זה דבר נוגד את האינסטיקטים ואת הרגשות של כל אם.

צ'י טי: בעולם מושלם, לא-פטריוארכלי, זה היה נוגד את האינסטיקטים ואת הרגשות של כל הורה.

ק' גי: אני לוקחת רק את המסגרת, אבל אני מסכימה איתך בנוגע לזה שזה צריך להיות נגד האינסטיקטים של כל הורה. אבל לגבי גברים, בוא נאמר שהאב נקרא יותר משום שהוא גם מגיב ומחוייב למערכת הצבאית. הייתי אומרת שאם האב זהו זה שמגדל

21 גיליגן כותבת שגם אימהות וגם חייילים זוכים בהערכה בתרבות במקריבים וכמוכונים לסכול למען המשכיות האומה. אלא שבעוד חייילים זוכים באותות כבוד ומשוער הכרתה גבוהה, האימהות נהנות הצידה. הכתבה זו, כפי שגיליגן מציינת, מופיעה ביימנה של אנה פרנק בקטע שחישטט (על-ידי איבית של אגוה פן ומתורגמת הידישמת" של, ופורסם רק בשנת 1996, עם פרסום המתחזה והיקודות של הוואן). גיליגן, *supra* note 6, at pp. 105-106. "Women are much braver, much more courageous soldiers, struggling and enduring for the contenance of the more courageous soldiers, than all the freedom-fighting heroes with their big mouths." *Ibid.* at pp. 104-105. לריון ביימנה של אנה פרנק ראו להלן.

"לא משנה, אני אשאר מאוחדת." "לא נורא, אני אשוף את הכלים." "עונב, אני אאסוף את הכלים." ובכל פעם שאת רואת את עצמך עושה את זה, אין כמובן דבר רע בכך שישחיו עושה את הדברים האלה, אבל בכל פעם שאת אומרת כאשה "אני אקריב", את חייבת לעצור את עצמך ולשאול אם מה שאת עושה זו בעצם ברירה-המחלל הנשית. זה מה שאני רואת באן.

צ'י טי: הדברים שאמרת על נשים שמקריבות נשים מוכריים לי את גולדת מארי, ואת הזאפון שבו התגברה לתנועה הפמיניסטית, וגם את מה שקוררת בשוראל, עד היום - בעיני רבים זה עלבון לומר על מישהי שהיא פמיניסטית. אפילו נשים צעירות משכילות ומצליחות כחששו שתן פמיניסטית.

ק' גי: יש משהו מצער מאוד לדעתי, וזה מין סוג של משפחתי, מקום שבו פמיניזם נחמד לדת הדישה ועובד דמוניזציה, וחלקן של הנשים בו בעשה ממושטרי. וכן, הפמיניזם נעשה שוות-יערך - והמילד צריך לשאול, על-ידי מי? - לשואל גברים, ללסביות, לערפומ חיות.

הנשים האלה עובדות ויש להן קריירה, כך שהסיבה היחידה שהן שם היא משום שיש פמיניזם מודע אסוץ הן שונאות אותן? הן שונאות את החיים שלהן? אני חייבת אומרת לאשה כזאת: את חיה חיים פמיניסטיים, זה מה שהיא. את אהבת שיש לך קול, טוב לך כריטיס-אשראי. זה מעניין מאוד. מה שאני רואת, כמוכן, זה שהפמיניזם מאיים כל-כך, משום שהוא, כמו שאני מגדירה אותו, תנועה לסיים הפטריארכיות, הפמיניזם מיישר עם הדמוקרטיה. אם את את אתה מתנגדים לפמיניזם, אתם מתנגדים לדמוקרטיה.

ומדוע אנשים כועסים כל-כך? אני זוכרת את הופנים שבהם לא היו נשים [בכל המקומות האלה] ולא יכולת לפתוח תשבוח בנק אלא אם בעלך חתם בשמך, או לקבל כריטיס-אשראי. זה מעניין מאוד. מה שאני רואת, כמוכן, זה שהפמיניזם מאיים כל-כך, משום שהוא, כמו שאני מגדירה אותו, תנועה לסיים הפטריארכיות, הפמיניזם מיישר עם הדמוקרטיה. אם את את אתה מתנגדים לפמיניזם, אתם מתנגדים לדמוקרטיה.

צ'י טי: ונשים רבות מוצאות את עצמן במצב שבו הן צריכות להכריע על נאמנותן לשיטה ולהתחייק את עצמן מתנועת המרי.

ק' גי: בעיניי זה כמו מה שאמרת בנוגע לתחומת כנסייה. "אני רוצה שהשיטה תחמך אותי אל יוקת", ואני חושבת שאנשים מפותחים מאוד היום, אני לא יודעת למה, אולי הם יודעים משהו שאני לא...

צ'י טי: אולי זה קשור לכך שנושים גדלות להיות ה"אחר", ולחיות פמיניסטית עם מודעות עצמית בעולמנו משמעותי להיות בעמדה המדידת של קונפליקט עם העולם: איך יכולה להמליט מהמסקיים הפוגעני בפטריוטות, כטרשים, בעבודה בבית - זה ממש.

ק' גי: נכון. שום דבר אינו גורא במקום בעולם כזה. זה כנראה הסבר טוב יותר לשאלה מדוע נשים חשות סינה כלפי הפמיניזם. הקונפליקט הינו תמדי, ויש תשוקה

שהמואזים ולסבינות, בגלל המנייות שלהם, ממקומים בעמדה של מודר. כלומר המנייות שלהם אינה מתאמה לסיפור האישי אף-על-פי שהם שטופים בו לזלזול, ועם זה אני מסכימה. לצורך המטרה שלי, לזרואת שהם הולכים בתחב תלופי - זו שאלה שמעניינת אותי, לזרואת כיצד מערכות יחסים אלה מתנהלות - אבל אני רוצה להראות שגם כאשר מדובר לא באהבה "אסורה", אלא במה שקרוי "יחסים סטרייטיים", מקום שהתברר מסדרה יחסים אלה ומעוררת אותם, קיימים צדדין מבשלים נפשיים. למעשה השתתפו במחקר כמה זוגות הדימויים, אבל מה שעניין אותי היה, כאמור, מה קורה שאין יחסים תרבותיים על מערכת היחסים.²²

מה שקרה עם הזוגות עונג, בדיוק כמו עם בקול שונה, היה שאם אתה מברר את הפסיכולוגיה מהמרבית, אתה שואל סדרת שאלות מעניינות אולי בהקשר אחר, אבל מה שאני מתמקד זה את המידה שבה אני עובדת עם הדימויים של העולם החיצוני מול העולם הפנימי. בבקול שונה, אילו יכולתי לזרואת שגשים שהן סטודנטיות או מרצות שעובדות בהחודר מבטאות אתיקת יחסים שאני רואים אצל עקרות-בת בקונס, זה היה מרתק הרבה יותר ביצי מאשר לנסות לקונס ולראיין נשים על מערכות יחסים. לכן, אילו יכולתי לזרואת שזוג סטרייטי חווה את כל המסופים הפנימיים הללו לאהבה, זה היה מאתגרי. וזאת מעוררת, וכיצד לכן? הסיבה לכך שהתמקדתי בזוגות סטרייטיים, לא-מוטואים, היא משמעות אחר ל, "מתבכי עכשיו ספר על המואזים". אני חושבת שאני האדם המתאים לכתוב ספר על אהבה הומואית, אבל זה היה ספר מעניין מאד.

צ' טי: האם את חושבת שהעניין המרכזי שלך בהולדת עונג יחזה את תוצאות המחקר על אהבה הומוסבית?

ק' ג': אני חושבת שהיא יחזה אותן, משום שההומוזאים היו בניגוד והלסביות היו בנות ואחריכך נעורות מתבגרות. הסיבה לכך היא שאני טוענת שהמרים האלה גובעים מהמניוטים, אלא ממשלה שקודת בין הנפש (psyche) והתרבות, וההומוזאים הלסביות אינם פטורים מזה. שאלה מעניינות בעיני היא כיצד היות הומו או לסבית יכול להשפיע על האפשרות למרי.

צ' טי: דוגמה מרתקת לפוטנציאל למרי - ולחשקנות - הוא יומנה של אנה פרוק. בהולדת עונג את מנתת את שלוש המרסות של היומן: היומן המקורי שכתבה, מה שהיא בנתה להשמיע בנרסה שערבה בעצמה לפרסום ומה שהשמיע עורכי היומן כאשר התקנו אותו לפרסום, לאחר המלחמה. אנה של הנרסה הראשונה, הלא-מצונזרת, דומה דמיון מפתיע לעצירת המריאוינות שלי. דומה לי שלמי שהתנתנו בישראל מצפה מפגש מנהיג ומעניין עם אנה שאינה סמל ועם ספר שאינו ספר-ישוא.

Gilligan, *ibid.*, at p. 31 22

את הילד באופן שבו נשים עושות זאת באופן מסורתי, למשל היה עם הילד יומם ויליח, נשאר איתו כשהוא חולה, משקיץ כל-כך הרבה מצמצו בגידולו של הילד, המהשבה שתלשח את זה במשך שבוע-עשרה שנים, ואז פתאום הילד "לקח על-דרי המדינה ויישלה לקולב וימתי..."

במשקפיה מבהיך על מה שקורה בישראל זה היה ברור שבמקורה מסוימת העניינות מסתייגים, וכל הרוג שקורה עכשיו אינו משרת מטרה כלשהי. ניתן לשעון שאם צריך לתלות במשיחה כמו היטלר, שחייבים לעצור אותו, ואף-על-פי שההחלטה נורא להקריב חיים כלשהם, לפחות אפשר לנצוא כאן קשר כלשהו בין אמצעי נסודה, אבל זה לא מה שקורה עכשיו בישראל. אחת הסיבות שהייתי נסודה כל-כך כשנתי שירת בצבא הישראלי היתה שהגשתי שזו עלולה להיות הקרבת חיים ללא כל סיבה, ואז כמובן, על המדינה לנצוא דרכים להשתק את ההתנגדות של נשים, משום שהתנועה הטבעית של אימונת תהיה לנסות להציא את הבנים מכל זה.

צ' טי: בארץ, ארגון "ארבע אימהות" היה אחד הכוחות המניעים מאחורי התעוררות השת העיבריי בנוגע לנסיגה מלבנות. והן כמובן היו "ארבע אימהות", ולא "ארבע נשים".

ק' ג': גם בארנגרניה, ארגון "האימהות מפלאלה דה מרי", ארגון אקטיביסטי מאתי, היה של "אימהות", ולא של "נשים". מה שהן עשו בכל יום המשיח היה לעצור עם המדינות של ילדיהן שנעלמו. קולן של האימהות הוא קול מתאה חזק מאד. הוא קול הנובע לא מאדיאולוגיה, אלא מאהבה.

האימהות בארגונים האלה אינן מוכנות להיות "האימהות הטובות", והמתקפת עליהן באה מנשי כיווניים: הן מואשמות בכך שהן הופכות את בניהן לנשיים, ובנוהן מואשמים בכך שהם "בנים של אמא", והרי גבריותו של הבן מוכתה ביכולתו להפגד מאמו. לכן אני חושבת שהן חונג הטרנספורמטיבי, ואין זה מקרה לדעתי שהמיתוס האירופי על יוסק בארפוס וכוהרים המפליצתיים שלי, בעיר המיתוס על-אודות פסיכה יוסק בה, במאה של הובאמו.

צ' טי: ממש כשם שהאם והחיל הם חונג הטרנספורמטיבי שבנותן להחילן מן המיתוס האירופי, ניתן לשעון שיוחסים הומוסבליים גם הם בעלי פוטנציאל כזה. הסיפור שאני מספרת על-אודות אהבה בין גבר ואשה, בין פסיכה וקופרדיון, מעורר שאלות מרתקות בנוגע לאהבה בין בני-זוג מאותו מיין. כאשר דני בטייטת הספר במסגרת המסיבה שלך ושל פרוספור דיוויד ריצ'רדס, הני סטודנטים שמתו על כך שהספר יוסק באופן בלעדי באהבה הטרנסקסואלית ומתעלים מהפוטנציאל החמרי של אהבה הומואית או לסבית, מצד אחר, המפירות הקוויריות הביקורתית שנוספת בהכרת בנישואים חד-מיניים עומדת על כך שגם הומוזים ולסביות הם תוצר של המרבית הפטריארכלית, ועל-כן גם הם עשויים לשעמק לפסיים פטריארכליים של היררכיה במסרכות היחסים שלהם.

ק' ג': בשיחות שהיו לי עם הומוזים ולסביות שקראו את הספר התברר לי שהקריאה שלהם הייתה דומה מאוד לשלך. האסטרטגיה שלי הייתה מכוונת מאד, וחלק מהן היה שחם

העורביר שאני מציגה אותה ככותבת, ואני רגנה בה לצד מרסל פרוסט. והמושפחה אהבה את זה. זה בדיוק מה שאני עושה כאן: הוויזן צריך להיקרא בעוזאז עם "בשר של סוריאן",²³ אלה הם מסמכים מקיבלים, הוויזן של אלה פרנק מנסא הישג את כוחות הדומין של פרוסט, בעקבות הוויזן האבוד: היגה הוויזן האבוד הזה, אין צורך לחפש אותו יותר, הוא לכוד בתוך המאובן הזה.

מה שממש אותי ביוזן הזה שכאשר האונטי לילדות במקור שלי, שמעתי את הדי והוויזן של אנה פרנק, אלה שלאנה, ככותבת, הוויזן המכילת והמכירן לבשא את זה. היא נמצאת בדיוק במקום שבו נמצאות אפגניה והנעורות גיבורות ספריה של טוני מוריסון. לשם היא שיכתה.

צי טי: המתולדולוגיה שלך בהולדת עונג מערבת יחדיו מחקר אמפירי, ותרונות לילדות שלך, תלומות וזיהות ספרותי, והיא הוויזת מסרה לביקורות קשות מאוד.

קי ג: הספר קובל בקורות קושיביות לגמרי. מעולם לא קיבלתי הגיבור מודשעות כאלה. מה שמעניין הוא שהביקורות השונות הן של אנשי אקדמיה: פרופסור מקיימברידג', ג'ורדנסונוולוג מאוסטסלית.²⁴ זו תפע והראשונה שעבודתה של נסקרה ב"Times Literary Supplement". כל הביקורות שהתפרסמו בתכ"צ עת מדיניים דנו לעומק במתולדולוגיה של הספר, והשמעו במילים "החלפה של הפרדיגמה" (paradigm shift).²⁵ הביקורות הוויזופה שהמתולדולוגיה שלי ספגה באה מאנשים שאין להם כל הבהה בסוגיות של מתולדולוגיה במקור במדעי האדם הם לא ערכו מעולם מחקר פסיכולוגי, והתפיסה שלהם את שימת המחקר תרואה בפסיכולוגיה פשענית לגמרי: נותנים שאלונים למאתיים וארבעים אנשים וכדומה. ואני חושבת שאין הם מבינים שהספר שלי הוא גם פתרון לבעיה המתולדולוגית שהוא מתמודד עמה. מה שאני ארוהבת בספר זה שהוא לא בתון לטילוף: או שמבינים מה אני עושה שם, או שהוא פשוט לא הגיוני.

או למה כתבתו כך את הספר? ראשית, המתולדולוגיה שלי זהה לזו של פרויד. הוא משתמש בתלומות של פסופליי. ניתן לשער נגד זה שאלה תלומות של אנשים גורוטיים, אבל אני לא אומר "זה נכון כי תלמתי את זה", אלא אני אדם, ואם זה נכון, זה צריך לחופע בתלומות שלי. זה ההגיון של הפסיכולוגיה. וכאן נכנסים גם התרונות. בנוגע

23 כרך זה מתוך בעקבות הזמן האבוד פורסם בעברית בשני חלקים: מי פרוסט בעקבות הזמן האבוד [1] (ת' ישרון תרגמה, 1992); מי פרוסט בעקבות הזמן האבוד [2] (תרגום: ת' ישרון, 1993).

24 לביקורת ארוהרת, ראו: "A New Map of Love: The Birth of Pleasure." R. Sugerman, *Human Nature Rev.* (2002) 507; S. Lamb (Book Review) 32 *J. of Moral Education* (2003). ביקורת שלילית: "The New Republic" M. Talbot (18.7.2002).

25 "Will you still love me?" *Times Literary Supplement* 9.8.2002.
26 ת' הבישו "החלפת הפרדיגמה" טבע בשנת 1962 תפילוסוף חוגאס קו בספר תלומות של מהפכת מרעיו: Chicago, *Chicago, The Structure of Scientific Revolution* T.S. Kuhn (1970). בעברית: ת' קו תלומות של מהפכת מרעיו (י' מלצר תרגם, תש"ל).

קי ג: הוויזן בהחלט אינו ספר-ישואה זה פשוט זועק לשמים, בעיניי. אילו כתבת את הוויזן בברון בלון, אולי אז היה זה ספר-ישואה. אבל מצד אחר, זה גם מאוד שובלל ישואה, אנה פרנק, הכותבת המבריקה, שאחות הייתה כנראה ילדה מלאה שמות היים עם חורב תבריים וכנראה הרבה פחות וכן לכתוב כיומנה, מצאה את עצמה נעולה במחבוא. אין לה מה לעשות במשך היום, ולכן היא מחליטה לכתוב את הכתיבה שלה לכדי שלמות. זה כמו שפיעה אחר במאה אחת הלה בשתפת ונשלה לטסטוריום בדוכס, ונאלץ לשבת על מרפסת שם במשך כל היום, ולא היה לו מה לעשות, אז הוא כתב. התוצאה היא שזוכה את תשומת-הלב שלה בפיסת היים קטנה ומצומצמת, וכך נוצרות האמנות המרובות הללו. במה יכלה להתבונן? היא יכלה להתבונן בגופה שלה, בשונייה שמתרחשים בו: היא יכלה להתבונן במשפחה שלה ובמשפחה האחרת במחבוא; היא יכלה לקרוא ספריים שהיא לא המטייעים. אבל אנה פרנק אינה נמצאת בשואה בקורה והיא בולן.

ומה שמדויים בעיניי הוא שכאשר תלכתי לבית אנה פרנק באמסטרדם, הייתה שם תצורה של יומנים, והיה שם יומן מימי המלחמה הנבטינית-היטריית, והיתה תצורה יפופיה של יומני ילדים, אבל הייתה מלה אחת בת ארבע אותיות שלא נאמה: "לורה". כל הוויזנים נכתבו על-ידי ילדות, ואח"כ מוקרן טרס וידיאו מודע מאר, והמלה "לורה" אינה מוכרת בו אפילו פעם אחת. וזו הנקודה שלי לגבי אנה פרנק: היא ילדה והיא מתבוננת בהולך בריכוז שאין הוא זוכה בו בדרך-כלל, וזה נובע מצירוף הטיביות הטיבית של השואה, ששם כותבת מוכשרת במצב הזה שבו אין לה הסתוד-דעת.

הטיביות הנפספת שבגללה אני כותבת על אנה פרנק היא שכאשר אנה שומעת על תרונות להקים מוזיאון מלחמה, היא משכבת את הוויזן, היא משכבת את הטיטוריה ומשנה תאורטיים: היא מתארכת קשיים שכתבה בשנת 1944 כאילו נכתבו בשנת 1948: היא עורכת את קולה שלה, בסוף הוויזן היא מתארת את הפיצול בין "אנה הערה" ו"אנה הטובה". העורכת של הגרסה המשוכבת היא "אנה הטובה", זו שרוצה להיות כותבת מערבת בעיני אביה. והאיריגוניה היא, מנקודת מבט אומנותית, שאם נגיה שהיא היתה נשארת בחיים, היא הייתה כותבת בקול האמיתי, הלא-ערוך, שלה, משים שות קולה של הכותבת.

מה שמעניין בעיניי הוא שאף כי זה הספר השני תכי בקרא בעולם אחרי התנ"ך, אך אחר לא קם ואמר: זה [הוויזן הערוך] לא נשמע כמו קולה של נערה בה שליש-עשרה. אפילו לא אשה אחת, למיטב ידיעתי. אני כותבת בספר שחיוני תלא-ערוך הוא כמו ירכון מאובן, רגע בהתפתחות הדישית שמעולם לא נלכד בעזרת חדה כלי-כר. ואז הוא פשוט נעלם, ואת נותרת עם פיסה של היטוריה משוכבת. וזו הייתה גם הוויטוריה שנושפת על-ידי הילדות במקור שלי. לכן אני מטיימה עם חוקר השואה הנודע לודס לאגוי שאמר כי יומנה של אנה פרנק אינו ספר-ישואה. אין זה ספר מספיק ציניי: זה יומן של ילדה שנוכח בהנאם שעורר לה באופן אירוני לכתוב. אני מספיק בספרי כריצ, כאשר נכנסתי לתנות של רשת החנויות בארנס אבל נפל, יומנה של אנה פרנק נמצא בכל מתלקח חוץ מאשר במדרו ספרות או במדרו פסיכולוגיה של נערות - מדרורים שאלהים הוא שייך באמת.

זה כמעט בלתי-אפשרי לקבל רשות מקיך אנה פרנק לצטט קטעים מחיוני, וכאשר כתבת לום וביקשתי רשות לצטט מחיוני ואני מצטטת ממנו בהחזקה בספר, הדגשתי את

שנתמתי על תוצת לפרכוס תרומן, מי היא זו שכתבה רומן? זה בא ממקום שיש לו חיים משלו.

תסבר נוסף, מכיוון אחי, הוא שבאשר סיימתי את כתיבתי הולדת עונג, ספר שלא הייתי יכולה לכתוב אלמלא הייתי כותבת גם סיפורת, הכנתי שהשאלות שהדומן עוסק בהן הן השאלות שנתרתי איתן עם סיום כתיבתי הולדת עונג. אלה הן השאלות שלי, ואיני רוצה לכתוב עליהן תוך שימוש בקול התקופה ואני יודעת שהשאלות הללו אינן ניתנות למחקר, ושהדרך הנהוגה שאני יכולה לחקור אותן היא להיכנס לתוכן, ולהיכנס לתוכן משמעוהו לעשות זאת לא בצורה של הפשוטה, אלא אנשים, דמויות שמתמודדות עם השאלות הללו. אני מרגישה תחושת הקלה שנובעת מכך שאיני צריכה לענות על השאלות הללו.

צ' טי: מה קורה כשדמות שלך מתליטה פתאום להתנהג באופן שנוגד את התפארות שלך?

ק' ג': הדמויות שלי מתקדבות לכך מאוד, אבל חייבים להבין שאני פסיכולוגית יותר מאשר אדייאלוגית. תרעיון המקורי של הספר נסמך גבר, ואני חושבת שאם התקראים הם תכרים במשטרת תפקודת הפוליטית ומחזקים ברעות פשטניות בנוגע למגדר, הם לא יאבדו כנראה את הרוחן, כשאני כותבת, אני חייבת להשתתף מהמתחביות הפוליטיות, אני יוצרת דמויות, בני-אדם, ולא מרגימות או עמדות אדייאלוגיות. אילו הייתי רוצה לכתוב באופן פרוגרסיבי, הייתי מציגה מאמר בכנס אקדמי.

צ' טי: יש מיץ תחושה שהתמיכה האקדמית האוטוריטטיבית אינה מספקת תמרי.

ק' ג': אני חושבת שהמפתח הוא התייחון הפנימי של הנפש. זה התייחון אוציאטיבי, והסיבה לכך שסופרים הם הפסיכולוגים הכי טובים היא שהם משתמשים בשיטה האסוציאטיבית, כלומר הם יכולים להתחקות אחר התייחון הפנימי של הנפש. כפי שאמרתי, התייחון של הנפש הינו אסוציאטיבי, ולכן, אם אתה מתעניין בפסיכולוגיה האנושית - ואני מתעניינת בה מאוד - תמצבי לכתוב פרוזה הינו פנימי, ובמיוחד מכיוון שאני מעניינת בדיסאיצייה. ברומן שלי אני כותבת על דיסאיצייה לא בעל תופעה תרבותית, אלא בהתמודדות של אותה הדמויות שלי עם השאלה מה אמיתי, מה נכון במערכת הדתית.

לספרות, אני משתמשת בה מניבה ברורה מאוד: אני עוברת עם כמות מצומצמת של זמן ביחס לחלל הפיזי בעולם, ואולי הייתי, למשל, נוסעת לונדון, שוכרת מתורגמנות ולמריינת עשרים ילדות הודיות או נוסעת לקיבוץ לטרף שובע, זה היה פותר את הבעיה הזאת? מה שאני רוצה סביבי מונגבל לרצע המסוים הזה בתרבות האמריקאית. וכאן תפארות נכנסת: את מה שאני מחפשת מצאתי אצל אוריפידיס²⁷ ואצל אורנטי²⁸ מי שהם אנו טוענים שהפסיכולוגיה מתרחשת כל הזמן בכל מקום או אם לוקחים מתוכן מתוכן בתיים האנושיים במונים ובמקומות אחרים? אלה הם הסופרים כמובן. כך שאם אנו טוענים שהפסיכולוגיה מתרחשת כל הזמן בכל מקום או אם לוקחים מתוכן מוכר לא להיות נערה, אוריפידיס, למשל, שומע את השינוי שהל בקולה של אפנוניה. אריסטו טוען שה ציגוב רל של תחושה, משום שהשינוי שהל בקולה הוא ללא מניע, אבל כאשר לומדים את התנהגות של נעירות, מבהינים בשינוי הזה. זה התייחון שמאתורי הספר.

בנוגע לכתבה האסוציאטיבית, אני מסבירה את זה בספר: אני מתמודדת עם דיסאיצייה, ואי-אפשר לצאת מתוך מצב של דיסאיצייה באמצעות הרצאת טיעונים לוגיים. חייבים לעשות מהלך אסוציאטיבי או לארוגן מחדש את התפיסה. זו האסטרטגיה של הספר. ולכן אני חושבת שאם זה עובר, זה אכן קורות, ואז זו אכן פרדיגמה חדשה, ומי שלא מבין את הספר וקורא אותו בבליים לוגיים, מקבל בלי לוגי, וזה הוא טוען כמובן שהמתמודדות שלי אינה עקבית.

צ' טי: האם שמעת בבקורת רמיות סקסיסיות, כמובן שזה לוגימי לגמרי אם פרוז כתב בגוף ראשון ומתנה את הלומותיו שלי, אבל לא את?

ק' ג': כן, כמובן. מעין ידע את מקומך. ומאתם אנשים שקוראים את פרוזה, אני חושבת שזה סקסיסי. ואני חושבת שיש עוד משהו כאן - דאיתי את זה אצל ילדות והשבת על "משטרת האשה הטובה" - כל ילדה שמתחילה להתלבט צריך להתוודע אותה מייד לעדר. אבל כמובן זה אני חושבת שהמתודה של הספר והתגובות על שאלת העל של מאשישים כמעט את עצמם, כי מה שצריך לקרות בתגובה על הספר זה בדיק מה שקורה.

צ' טי: בוא נדבר על המעבר לכתוב פרוזה, בשנים האחרונות המהלה, במקביל להמשך המחקר והכתיבה האקדמיים, לכתוב סיפורת.²⁹ איך את מסיירה את המעבר הזה?

ק' ג': מדוע כותבים סיפורת? האמת היא שאין לי תשובה לשאלה הזאת. במקרה שלי, במהלך האגליוה שלי, שגשגה במקביל לעבודה שלי עם הילדות, התחלתי פתאום לכתוב. התחושה הייתה כמעט של "מי עושה את זה?", אני מרגישה כן עייף, אפילו אחי

27 אוריפידיס איפנוניה באאלים נא שבתא תרומ, 1989.
28 א' רוי אלוזי הדברים הקטנים (צ' אלעוד תרומ, 2000).
29 הדומן והאשון של קרול גיליגן עתיד להתפרסם בשנת 2005.